נַגַבִיֵה | لنقب | Nagabiya

מרכז הידע והמחקר של האוכלוסיה הבדואית בנגב

مركز المعرفـة والأبحاث للمجتمع البدوي في

Bedouin Society Knowledge and Research Hub

ממצאי סקר

מיגון, מוגנות ותחושות ביטחון בקרב החברה הבדואית בנגב בצל המלחמה בין ישראל לחמאס

מנאל חריב, יוליה שבצ'נקו ודורון ברויטמן

פגיעת טיל בכפר בלתי מוכר, 09.10.23

<u>תיאור הסקר</u>

על רקע המלחמה שפרצה בין ישראל לחמאס ב-7 באוקטובר 2023, מרכז המחקר והמידע של הפורום לדו קיום בנגב, ערך סקר המתמקד במוגנות ובתחושת הביטחון של תושבי ותושבות היישובים הבדואים המוכרים (63.7% ממשיבי הסקר) והבלתי מוכרים בנגב (26.3% ממשיבי הסקר).

הסקר נערך בפורמט אינטרנטי בין התאריכים 16-25.11.2023. מספר המשיבים והמשיבות לסקר הוא 350.

מתוכם: 46.3% מהעיירות המתוכננות (סה"כ 162 משיבים), 36.3% מכפרים בלתי מוכרים (סה"כ 127 משיבים) ו-17.4% ממועצות אזוריות (כפרים מוכרים במועצות האזוריות נווה מדבר ואל קסום) (סה"כ 61 משיבים). מתוך כלל המשיבים, 66.5% עובדים מחוץ לבית (מועסקים ועצמאים) ו-23.5% אינם מועסקים.

מאחר והסקר התבצע בפלטפורמה מקוונת, ניתן להניח כי מי שהשיבו לסקר הינם בעלי כישורי אוריינות דיגיטלית ולכן, כצפוי, שיעורי המשיבים המשכילים ואלו המשתתפים בשוק העבודה, הינו גבוה משיעורם באוכלוסייה. לפיכך, נתוני הסקר נותחו על בסיס פילוח של הקבוצות השונות בהתייחס לרמות השכלה, צורת יישוב ותעסוקה.

פילוח המשיבים לסקר על פי שנות השכלה: 21.4% בעלי תואר שני, 32.3% בעלי תואר ראשון (כלומר, 53.7% מתוך כלל המשיבים בעלי השכלה אקדמית). 3.4% בעלי תעודה מקצועית, 28.6% בעלי השכלה תיכונית, והשכלתם של 14.3% נמוכה מ-12 שנות לימוד.

בפילוח מגדרי: השיבו לסקר 69.1% (242) נשים ו-30.9% (108) גברים.

הגיל הממוצע של המשיבים.ות לסקר הינו 35.

מטרת הסקר הייתה לבחון את היבטי המוגנות והביטחון בקרב תושבי ותושבות היישובים הבדואים בנגב לאור אירועי ה-7 לאוקטובר ובעקבותיהם, לאור המלחמה שפרצה בין ישראל לחמאס. הסקר בוחן את היבטי המוגנות והביטחון על פני מספר מדדים: כלכלי, תעסוקתי, חברתי ומרחבי.

יש לציין כי בעוד שבעיירות המתוכננות ובמרבית המועצות האזוריות ישנן התרעות צבע אדום בזמן ירי טילים, בכפרים הבלתי מוכרים, משום הגדרתם, אין התראות במהלך ירי טילים ואלו מוגדרים לרוב כשטחים פתוחים (ולכן לא זוכים להגנה על ידי סוללות כיפת ברזל).

להלן סיכום הממצאים:

<u>מיגון:</u>

ל-67.6% מהאוכלוסייה אין נגישות למרחב מוגן. 92% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו שאין ביכולתם להגיע למרחב מוגן במהלך ירי טילים.

מתוך כלל המשיבים, 67.7% דיווחו שאין ביכולתם להגיע בזמן למרחב מוגן. 28.3% ענו שיכולים להגיע למרחב מוגן, והיתר (4%) לא ידעו לענות על השאלה. בפילוח על פי סוג היישוב: 92% מהמתגוררים בכפרים הבלתי מוכרים השיבו שלא יכולים להגיע למרחב מוגן. 82% מהמתגוררים במועצות האזוריות השיבו שלא יכולים להגיע למרחב מוגן, ו-43% מהמשיבים המתגוררים בעיירות המתוכננות השיבו שלא יכולים להגיע למרחב מוגן.

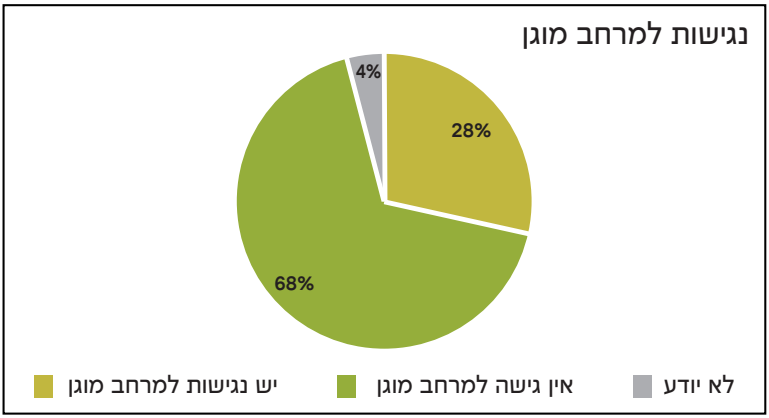

צורת ההתמגנות השכיחה ביותר על פי סוג היישוב היא: ממ"ד בעיירות המתוכננות (52%), ממ"ד (9.8%) וחדרי מדרגות (9.8%) במועצות האזוריות, וגלילי בטון בכפרים הבלתי מוכרים (4%).

בהתאמה לדוחות העדכניים בהתייחס למיגון של היישובים הבדואים בנגב (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2023), הסקר מצביע על מצוקה גבוהה בקרב תושבי המועצות האזוריות ועל מצוקה חמורה אף יותר בקרב תושבי הכפרים הבלתי מוכרים. מתוך כלל המשיבים המתגוררים בעיירות המתוכננות, 17.4% ציינו שהמרחב המוגן אליו הם נכנסים בזמני התרעות צבע אדום הם חדרי מדרגות, ל-52% יש ממ"דים ו-2% נכנסים למקלטים ציבוריים. בניגוד אליהם, רק ל-10% מתושבי המועצות האזוריות נווה מדבר ואל קסום, יש ממ"דים, 10% נוספים פונים לחדרי מדרגות ו-1.6% בלבד למקלטים ציבוריים. בקרב תושבי הכפרים הבלתי

מוכרים, המצב חמור אף יותר, כפי שעולה מהנתונים: 2.4% בלבד השיבו שיש להם גישה למקלט ציבורי. 4% מתפנים לגלילי בטון שהונחו בכמה מאזורי הכפרים ועוד 1.6% להסקו. ליתר, אין נגישות מרחבים מוגנים כלל.

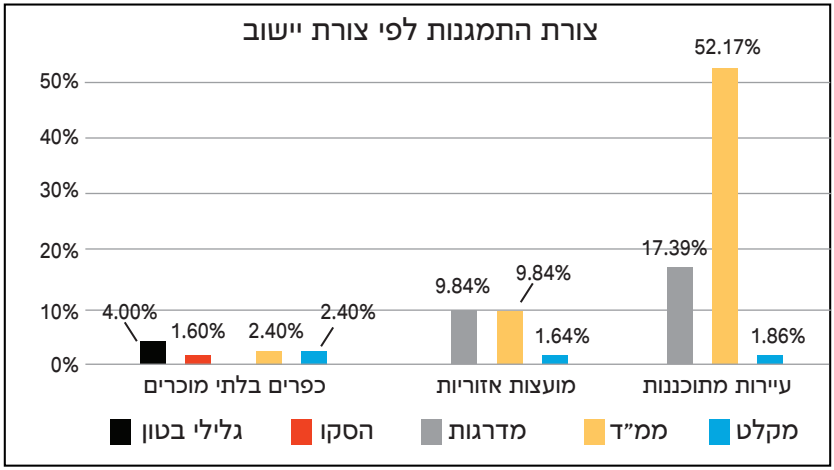

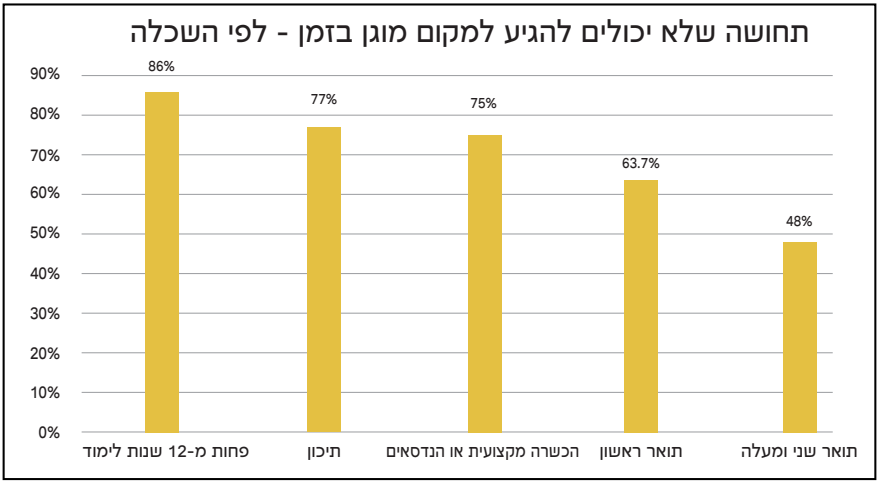

בפילוח על פי השכלה, מסתמנת קורלציה בין רמת ההשכלה של המשיבים לבין יכולתם להגיע למרחב מוגן: 86% מאלו שהשכלתם נמוכה מ-12 שנות לימוד השיבו כי אין ביכולתם להגיע למרחב מוגן, 77% מבעלי השכלה תיכונית ענו באופן דומה וכן, 75% מבעלי הכשרה מקצועית. 64% מבעלי תואר ראשון השיבו שאין ביכולתם להגיע למרחב מוגן, בעוד ש-48% בקרב מי שיש להם תואר שני, השיבו באופן דומה.

נתוני הסקר מצביעים גם על קשר אפשרי בין שנות ההשכלה של המשיבים לבין סוג המרחב המוגן הנגיש. 29.5% מהמשיבים בעלי השכלה תואר ראשון ו-49% בעלי תואר שני השיבו כי הם מתפנים לממ"ד בהישמע אזעקת צבע אדום, בעוד ש-8.15% מבעלי השכלה הנמוכה מ-12 שנים, 18% מבעלי השכלה תיכונית, ו-16.5% מבעלי הכשרה מקצועית השיבו באופן דומה. בהתייחס למרחק של המרחב המוגן הנגיש ביותר: ל-32.5% מהמשיבים בעלי תואר ראשון ו-47% בעלי תואר שני ישנה נגישות למרחב מוגן במרחק של עד 200 מטרים מביתם, בעוד שרק ל-8.3% מבעלי התעודות המקצועיות, ו-19% מבעלי השכלה תיכונית השיבו באופן דומה. למשיבים שהשכלתם נמוכה מ-12 שנות לימוד אין כלל נגישות למרחב מוגן במרחק של עד 200 מטרים מביתם.

השלכות כלכליות בעקבות המלחמה:

22.75% מהמשיבים דיווחו על פגיעה בהכנסתם מעבודה. בהשוואה בין אקדמאים לבין לא אקדמאים עולה שבעלי השכלה לא אקדמאית (תיכון ומטה והכשרות מקצועיות) נפגעו יותר (26.8%) לעומת אקדמאים (21.5%).

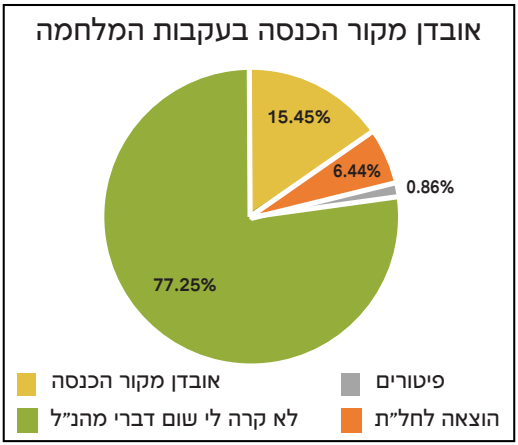

היבט זה נבחן בפילוח של מי שנמצאים במעגל העבודה בלבד (לא כולל מובטלים ועקרות בית). 15.5% מכלל המשיבים הנמצאים בשוק העבודה דיווחו כי הם איבדו את מקור הכנסתם. 6.5% נוספים הוצאו לחופשה ללא תשלום, ו-0.86% פוטרו מעבודתם. בפילוח על פי רמות השכלה, 27.6% משיבים שהשכלתם לא אקדמית איבדו מקור הכנסה בעקבות המלחמה. גם בקרב בעלי השכלה גבוהה דווח על שיעורים גבוהים של אובדן מקור הכנסה. בקרב בעלי תואר ראשון ותואר שני, שיעור זה עומד על 21.5%. בנוסף, בעלי תואר ראשון ושני היו קבוצות המשיבים היחידות שדיווחו על פיטורים בצל המלחמה: כ-1% מבעלי התואר הראשון וכ-1.5% מבעלי התואר השני דיווחו על פיטוריהם במהלך המלחמה.

9% מהמשיבים שהשכלתם לא אקדמית דיווחו על הוצאתם לחל"ת, בעוד ש-5.5% מהמשיבים בעלי ההשכלה האקדמית דיווחו על הוצאת לחל"ת במהלך המלחמה.

31.15% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו כי הכנסתם מעבודה נפגעה בצל המלחמה.

בפילוח על פי סוג היישוב, 19.6% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים, 16.6% מתושבי העיירות המתוכננות, ו-5% מתושבי המועצות האזוריות דיווחו על אובדן מקור הכנסה. תושבי הכפרים הבלתי מוכרים היו היחידים שדיווחו על פיטוריהם בצל המלחמה ושיעורם עומד על כ-3.5%. בהתייחס להוצאה לחל"ת, תושבי המועצות האזוריות דיווחו על שיעורי ההוצאה לחל"ת הגבוהים ביותר (10%), אחריהם תושבי הכפרים הבלתי מוכרים (8.2%), ותושבי העיירות המתוכננות (4.5%).
למעשה, הכנסתם מעבודה של תושבי הכפרים הבלתי מוכרים נפגעה באופן המשמעותי ביותר (31.5%). בעיירות המתוכננות שיעור זה עומד על 21.2% ואחריהם, המועצות האזוריות (15%).

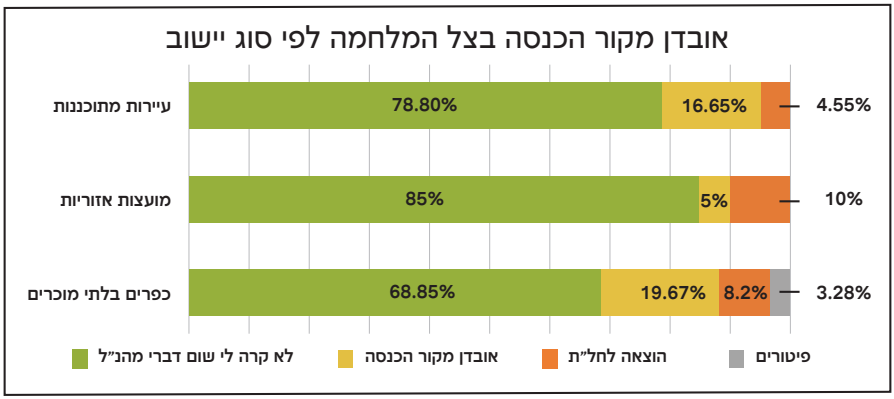

כ-70% מכלל המשיבים דיווחו על פגיעה בתחושת הביטחון הכלכלי שלהם בצל המלחמה. תושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו על שיעורי הפגיעה הגבוהים ביותר בתחושת ביטחונם הכלכלי (כ-71%).

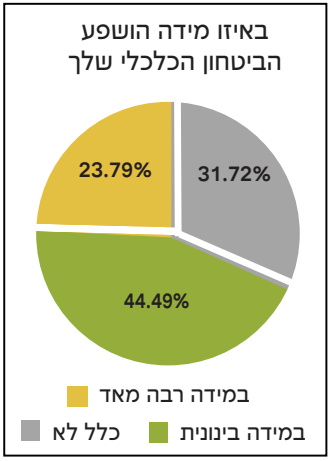

68.28% מכלל המשיבים דיווחו על פגיעה בתחושת הביטחון הכלכלי שלהם בעקבות המלחמה. 70% מתוך כלל המשיבים דיווחו על חשש לאובדן פרנסתם בעקבות המלחמה.

71.67% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים השיבו כי ביטחונם הכלכלי נפגע במידה בינונית או רבה בעקבות המלחמה, אחריהם תושבי העיירות המתוכננות (68%), ותושבי המועצות האזוריות (64.1%).

תחושת מוגנות:

80% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו כי הם חוששים במידה רבה מאוד מפגיעה ישירה של טיל במקום מגוריהם, אל מול 73% מתושבי המועצות האזוריות, ו-62% מתושבי העיירות המתוכננות.

שיעורי החשש של תושבי הכפרים הבלתי מוכרים מפגיעה גופנית בעקבות ירי טילים הינם הגבוהים ביותר. 71% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים ציינו כי הם חוששים במידה רבה מאוד מפגיעה גופנית בעקבות נפילת טילים, בעוד ש-62% מתושבי המועצות האזוריות ו-50.5% מתושבי העיירות המתוכננות השיבו באופן דומה. בהתאמה, 80% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו כי הם חוששים במידה רבה מפגיעה ישירה של טיל במקום מגוריהם, אל מול 73% מתושבי המועצות האזוריות, ו-62% מתושבי העיירות המתוכננות. מגמה זו ממשיכה גם בהתייחס לחשש של המשיבים מפגיעה בחייהם ובחיי בני משפחתם בעקבות נפילות טילים. 77% מתושבי הכפרים הבלתי מוכרים דיווחו כי הם חוששים במידה רבה מפגיעה בחייהם או בחיי משפחתם, בעוד ששיעורים אלו עמדו על 73% בקרב תושבי המועצות האזוריות, ו-61.5% בקרב תושבי העיירות המתוכננות.

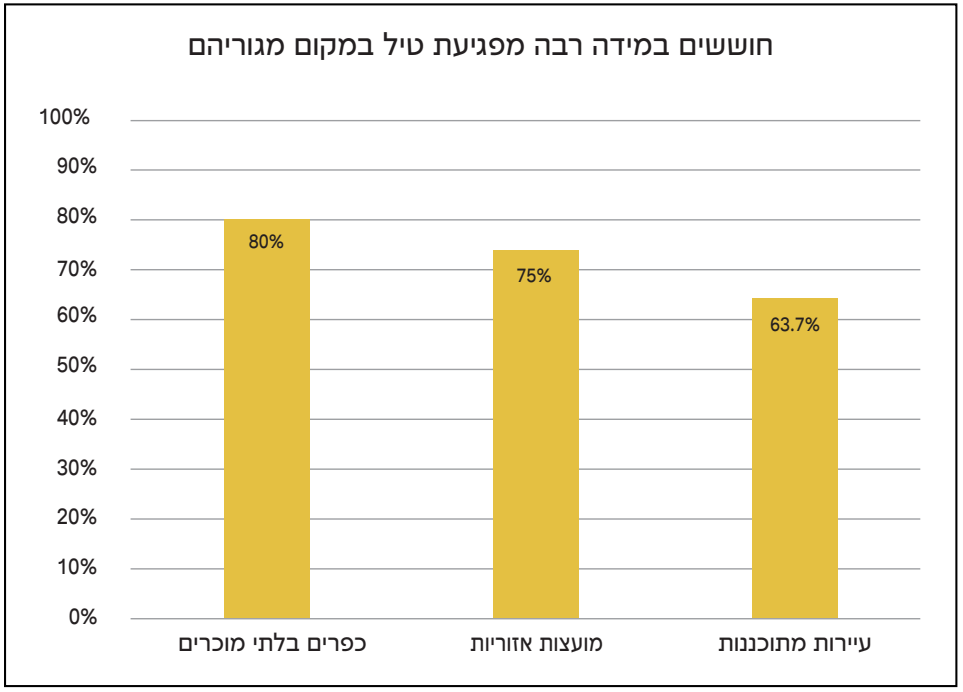

מסתמנת קורלציה חיובית בין תחושת מוגנות לבין השכלה, כך שככל שרמת ההשכלה נמוכה יותר, תחושת המוגנות חלשה יותר, דבר העומד בקשר ישיר לנגישות נמוכה למרחב מוגן.

שיעורי החשש הגבוהים ביותר מפגיעה פיזית בעקבות ירי טילים דווחו בקרב המשיבים שהשכלתם נמוכה מ-12 שנות לימוד. 72% מהמשיבים שהשכלתם נמוכה מ-12 שנות לימוד דיווחו כי הם חוששים במידה רבה מאוד מפגיעה גופנית בעקבות נפילת טילים, בעוד ש-65% מבעלי השכלה תיכונית, 56% בעלי תואר ראשון, 55% בעלי תואר שני, ו-41.5% בעלי הכשרה מקצועית השיבו באופן דומה. בהתאמה, 85% מהמשיבים שהכלתם נמוכה מ-12 שנות לימוד חוששים במידה רבה מנפילת טיל ישירה במקום מגוריהם, אחריהם בעלי השכלה תיכונית (75%), בעלי הכשרה מקצועית (75%), בעלי תואר שני (65%) ותואר ראשון (63%). בהתייחס לחשש רב מפגיעה בחיי המשיבים או בחיי בני משפחתם כתוצאה מנפילת טילים, 85% מבעלי ההשכלה הנמוכה מ-12 שנות לימוד דיווחו על חשש במידה רבה. 83% בעלי הכשרה מקצועית, 71.5% בעלי השכלה תיכונית, 65% בעלי תואר ראשון, ו-59.5% בעלי תואר שני, השיבו כי חוששים במידה רבה מפגיעה בחייהם או בחיי בני משפחתם כתוצאה מירי הטילים לעבר יישובי הנגב.

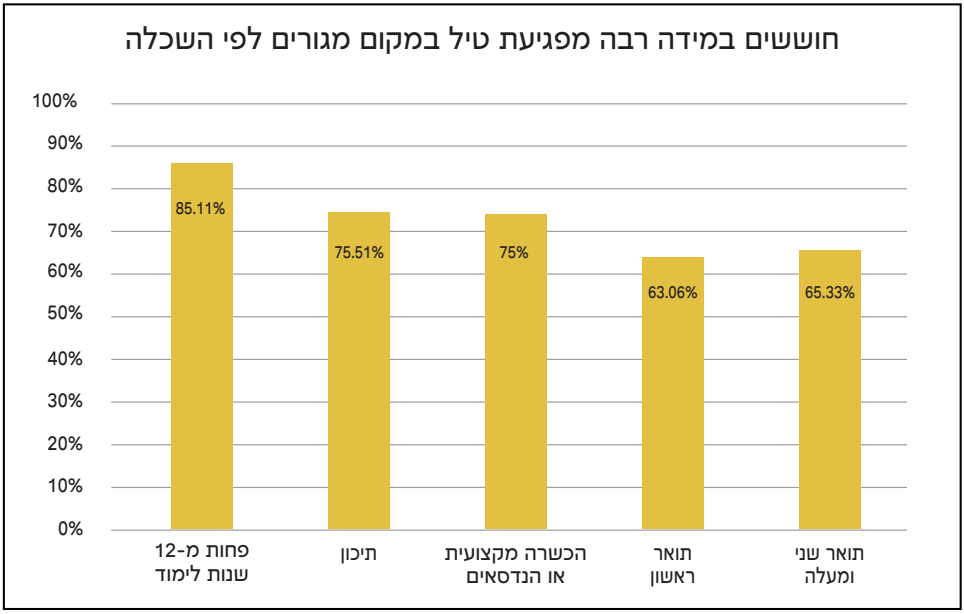

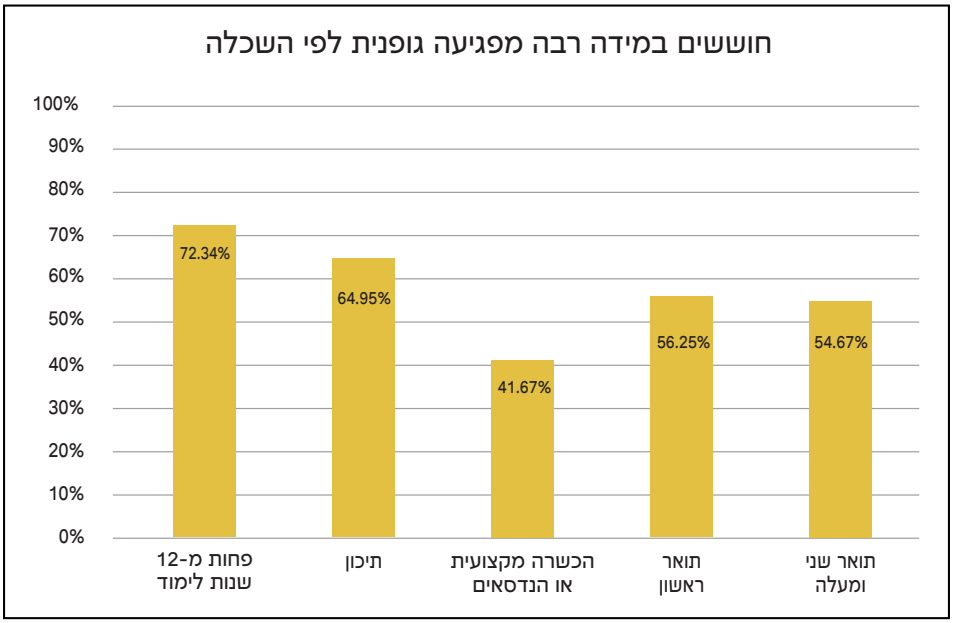

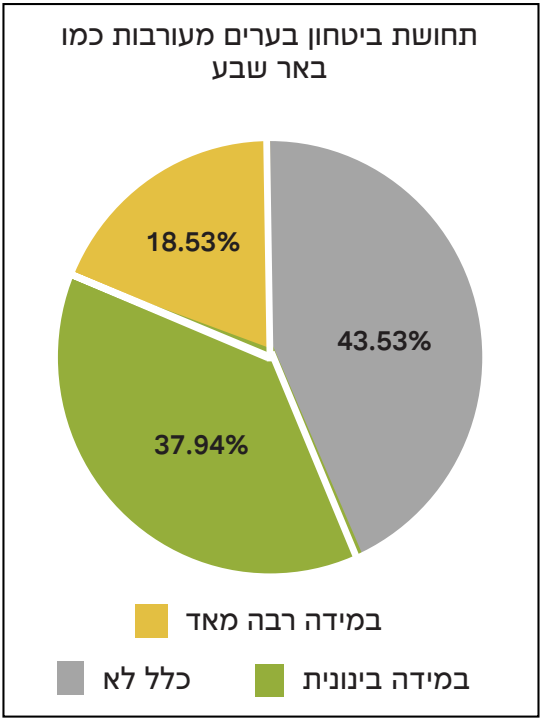

מוגנות במרחב הציבורי:

43.5% מהמשיבים דיווחו כי הם כלל לא מרגישים בטוחים להגיע לערים כדוגמת באר שבע במהלך המלחמה.

בהקשר לתחושת המוגנות במרחב החברתי, נבחנו שלושה ממדים: תחושת הביטחון במרחב הציבורי באזור המגורים, תחושת הביטחון ביציאה מאזור המגורים ותחושת הביטחון בערים מעורבות או יהודיות.

מתוך כלל המשיבים, 16.7% ציינו כי הם מרגישים בטוחים להסתובב באזור מגוריהם,

42.3% ציינו כי הם מרגישים בטוחים במידה בינונית, ו-41% השיבו כי הם כלל לא מרגישים בטוחים להסתובב באזור מגוריהם. בהתייחס ליציאה מחוץ למקום המגורים תחושת היעדר הביטחון דומה, ועומדת על 41.5%, אולם 36.5% דיווחו כי הם מרגישים בטוחים במידה בינונית לצאת ממקום מגורים, ו-22% דיווחו כי הם מרגישים בטוחים במידה רבה לצאת מאזור מגוריהם. מגמה זו מתמתנת ביחס ליציאה מאזור המגורים לערים כדוגמת באר שבע. 43.5% דיווחו כי הם כלל לא מרגישים בטוחים לצאת לערים מסוג זה במהלך המלחמה, 38% דיווחו כי הם מרגישים בטוחים במידה בינונית, ו-18.5% דיווחו כי הם מרגישים בטוחים במידה רבה.

<u>גזענות</u>

כלל המשיבים הביעו חשש מביטויי גזענות לאור המלחמה. 56% ציינו כי הם חוששים במידה רבה מאוד מביטויי גזענות, 47% ציינו כי הם חוששים במידה רבה מביטויי גזענות והתנכלות במקום העבודה, 52% דיווחו כי הם חוששים מגזענות ורדיפה על ידי גורמים רשמיים.

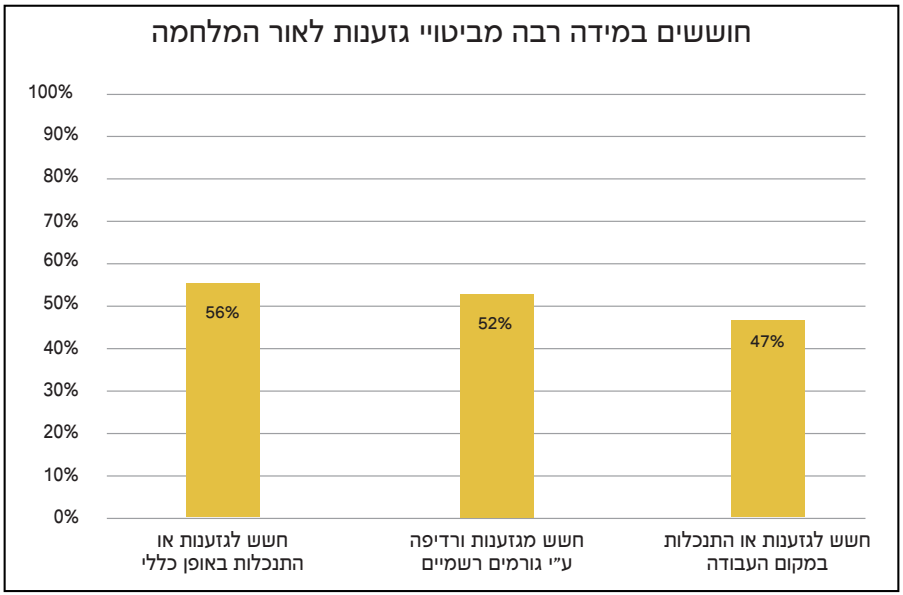

84% מהנשים הביעו חששות מהתנכלות במקומות העבודה, ו-81% מהנשים הביעו חששות מגזענות ורדיפה על ידי גורמים רשמיים.

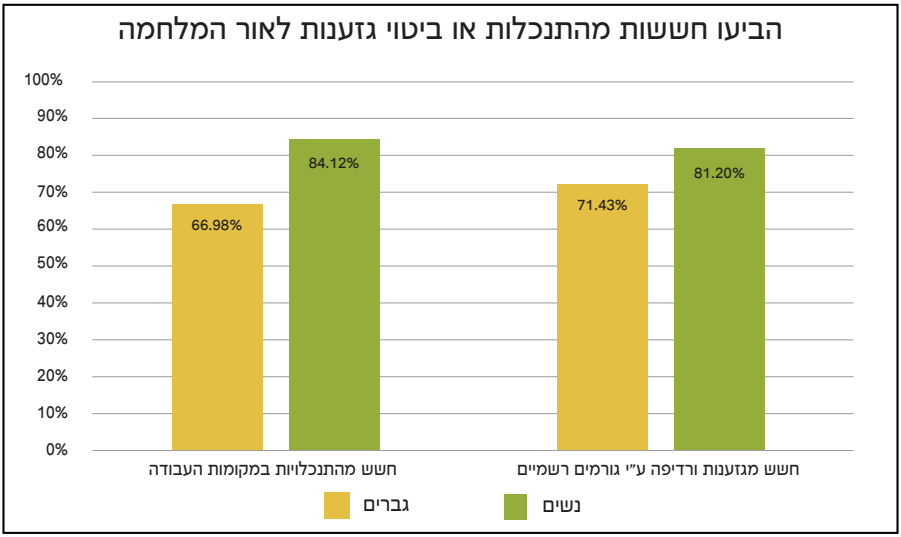

בפילוח מגדרי, שיעורי הנשים שדיווחו על חשש במידה בינונית או רבה מאוד מביטוי גזענות בכל הפרמטרים היו גבוהים ביחס לגברים. בקרב נשים, 86.5% דיווחו על חששות מביטויי גזענות כלליים, ביחס ל-79.5% בקרב הגברים. 84% מהנשים הביעו חששות מהתנכלות במקומות העבודה, ביחס לשיעור הגברים שעמד על 67%. לבסוף, 81% מהנשים הביעו חששות מגזענות ורדיפה על ידי גורמים רשמיים, ביחס לשיעור הגברים שעמד על 71.5%. (אפשר להסביר ממצא זה באמצעות הנראות הברורה יותר של נשים מוסלמיות דתיות במרחב הציבורי המסומנת באמצעות לבוש מסורתי, בעוד שייתכן וחלק מהגברים יכול "לעבור" [Passing] במרחב הציבורי).

לסיכום:

ממצאי הסקר מצביעים על פגיעה משמעותית בביטחון ובתחושת המוגנות של החברה הבדואית בנגב בכלל המדדים שנבחנו. השלכות המלחמה מחריפות את עומק המצוקה של החברה הבדואית בנגב, חברה שמאופיינת בפגיעות מבחינה כלכלית ותעסוקתית. הישובים הבדואים בנגב לאורך שנים נמצאים בראש רשימת הישובים הארצית במדדי עוני, אבטלה ומצוקת דיור, כמו גם בראש הרשימה הארצית בהריסת בתים, בנשירה מלימודים ובמחסור בכיתות ומוסדות לימוד. להוסיף לבעיות אלו, ישנן רמות התמגנות נמוכות מאוד עד היעדר כמעט מוחלט למיגון בכפרים הבלתי מוכרים. כתוצאה של מדיניות ארוכת שנים המאופיינת בהזנחת הצרכים והמצוקות הייחודיות לאוכלוסייה זו. יחד עם זאת, החברה הבדואית בנגב אינה הומוגנית, כאשר הנתונים מצביעים על פגיעה משמעותית ומעמיקה יותר בקבוצות המוחלשות ביותר בקרבה - תושבי ותושבות הכפרים הבלתי מוכרים ובעלי השכלה לא אקדמית. במונחים אלו, המשבר שהחריף בעקבות המלחמה שפרצה בין ישראל לחמאס, מוביל להעמקת המצוקה של קבוצות השוליים המוחלשות ביותר בחברה הבדואית בנגב, כמו גם בחברה הישראלית בכללותה.

למידע נוסף: office@dukium.org

על פי דרישת החוק, פורום דו-קיום בנגב גאה לציין כי כתוצאה משיתוף פעולה עם מדינות ידידותיות וארגונים בינלאומיים שמקדמים זכויות אדם, רוב המימון לפעילותנו מגיע מ"ישויות מדינות זרות".

השימוש בצילומים נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע בפרסום זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: office@dukium.org